Vol. ٣ No. ٢ (٢٠٢٥)
ISSN 3007-3170(O)
ISSN :3007-3162(P)
Social Sciences & Humanity Research Review

د حقیقت نګارۍ د تحریک په تناظر کښې د زېتون بانو د افسانوي مجموعې "خوبونه" جائزه

An Analysis of the Short Story Collection “Khubuna” by Zaitoon Bano in the Context of Realism Movement

Rizwana[1], **Dr Farkhanda Hayat**[2]

[1]Phd Pashto (Scholar), Pashto Academy University of Peshawar
[2]Director Pashto Academy university of Peshawar

ARTICLE INFO

Keywords:
Realism, Literary Movement, Global Literature, Authentic Representation, Social Reality

Corresponding Author: Rizwana,
PhD Pashto (Scholar), Pashto Academy University of Peshawar

ABSTRACT

Realism, as a prominent and enduring literary movement, has left a profound impact on global literature through its commitment to depicting life with authenticity and unembellished truth. This movement spans a wide spectrum of genres, encompassing poetry, fiction, drama, and narrative prose, where writers strive to portray society, characters and human experiences as they genuinely are free from idealization or romantic distortion. In the domain of Pashto literature, both prose and poetry have increasingly embraced realism as a serious mode of expression. Particularly in modern literary developments, realism has gained considerable prominence, with numerous accomplished writers contributing meaningfully to its growth. These contributions have elevated realism to a central position in contemporary Pashto literary discourse, offering insightful critiques of social structures, cultural norms, and individual struggles. Among the most prominent figures associated with realism in Pashto fiction is Zaitoon Bano. She has played a pivotal role in shaping the Pashto short story, skillfully weaving multiple themes into her narratives while presenting a compelling portrayal of social realities. Her works stand as exemplary models of literary realism, reflecting the lived experiences, challenges, and nuances of the society she depicts. Through her keen observation and narrative depth, Zaitoon Bano has significantly enriched the tradition of realism in Pashto literature.

ادب چې د ژوند ترجمان ورته وئیلے شي هغه کهٔ نظم وي او کهٔ نثر خو د ژوند تصویر په کښې وړاندې کېږي او تر دې دمه چې ادب رارسېدلے دے نو د ژوند د هر اړخ تجزیه په کښې شوې ده۔ ولې دا داسې هم نهٔ ده بلکې د ادب دې ځاے ته په رارسولو کښې ډېر فکري تحریکونه او رجحانات مخې ته راغلي دي ۔ په ابتدا کښې چې ځنګه د کلاسیک په ضد انساني فکر په ډډه واوړېدو او د انقلابِ فرانس[1] په ضد رومانوي تحریک رامخې ته شو او دغې تحریک د عقل په ځاے د تخیلاتي فکر لار اونیوله نو ورسره یو بل تحریک د

ریالیزم په نوم هم رامخي ته شو چې مونږ دي په ادب کښې د تخیلاتو په ځاے د عقل په بنیاد حقائق هم بیان کړو ـ دغه تحریک د فرانس نه راپورته شو او د نړۍ په ادبیاتو کښې خور شو ـ په اردو او پښتو کښې دغه تحریک د حقیقت نګارۍ په نوم مشهور شو ـ د ادب په میدان کښې لیکوالو د حقیقت نګارۍ یا ریالیزم ډېر واضحه تعریفونه کړي دي لکه انسائیکلوپیډیا برېټانیکا د حقیقت نګارۍ تعریف داسې کوي:

"Realism, in its most general philosophical interpretation, holds that the things we know or understand exist outside of and apart from our thoughts or perceptions of them. While this belief in an external reality might seem self-evident to those unfamiliar with philosophy, thinkers in the field know that idealist arguments have raised serious doubts about whether objects truly exist independently of the mind."[۲]

حقیقت نګاري يو داسې رجحان وو چې یواځې په پښتو ادب ئې ځانګې نۀ دي خورې بلکې د نړۍ په ټولو ادبیاتو ئې ژور او پاخۀ اثرات پراتۀ دي او د نړۍ په هره ژبه کښې ئې وضاحتونه شوي دي ـ د انګرېزۍ ژبې ډیوډ لاج د حقیقت نګارۍ پحقله داسې لیکي:

" Realism should not be seen as a single, concrete concept that can be precisely defined or owned. Rather, it reflects a set of approaches, viewpoints, and techniques that people use to interpret and represent reality. These interpretations have naturally changed and developed over time through everyday human experience and interaction." [۳]

د حقیقت نګارۍ د وضاحت په حقله ښاغلے ګل رحمان رحماني صېب داسې لیکي:

" ریالیزم د Realize لاطیني کلمې څخه اخیستل شوے دے چې د "واقعي" مانا لري ـ یعنې هر هغه څۀ چې په متعلقو واقعي شیانو باندې زمونږ له ذهنه تکیه کوي، حقیقت دے ـ"[٤]

د نړۍ په مخ موجود يو تخلیق هم د حقیقت نه سترګې نۀ شي پټولے ځکه چې هر وجود پخپله د حقیقت نوم دے او د خپل وجود د تخلیق نه انکار کول د حقیقت برخلاف سوچ دے حقیقت پسند تحریک د نړۍ په ادبیاتو هم ډېر ژور اثر کړے دے لکه د اردو ژبې ستر لیکوال ښاغلے ابوالاعجاز حفیظ صدیقي په ادب د حقیقت نګارۍ د اثر وضاحت په دې الفاظو کښې کوي:

"حقیقت پسند ادب کا رجحان تصوراتی فکر سے زیادہ زندگی کی اصل واقعات کی طرف ہوتا ہے یہ تحریک گزرے ہوئے دور کی بجائے آج کی سماجی مسائل اور موجودہ حقیقت پر زیادہ زور دیتا ہے۔"[٥]

د نړۍ په مخ چې څومره تحریکونه او انقلابونه راغلي نو د انساني ژوند سره سره په ادبیاتو هم د هغې اثرات پرېوځي ـ د منثور او منظوم ادب هر یو صنف د دغه رجحاناتو نه متاثره کېږي ـ او بیا په تېره تېره په قیصه ایز ادب خو ئې د ټولو نه زیات اثر کېږي ـ

په پښتو ادبیاتو کښې د شلمې صدۍ د نورو ډېرو جدیدو اصنافو سره افسانه هم مخې ته راغلې ده ـ د افسانوي ژوند سره ادب داسې اوږه په اوږه روان دے چې په هر قدم د یو بل ترجماني کوي ـ ددې نوي صنف سره په شلمه صدۍ کښې د ډېرو نارینه لیکوالو سره سره زنانه لیکوالې هم مخې ته راغلې دي چې په کښې خداے بخښلې زیتون بانو د ټولو نه زیات ښکاره نوم دے ـ ښاغلے ډاکټر محمد اعظم اعظم په خپل کتاب (پښتو افسانه تحقیق او تنقید) کښې د بانو بي بي په حقله لیکي چې:

"په زنانه لیکوالو کښې مېرمن زېتون بنو د ټولو نه باشعوره او باقاعده لیکواله ده ـ بانو د پښتو افسانې په میدان کښې ډېر لوئے کار کړے دےاو د هغې افسانوي کار د نزدې نزدې شلو کالو په اوږده دوره باندې خور دے ـ"[٦]

ښاغلے وړاندې لیکي:

"زېتون بانو سره د پښتو افسانې ډېر امېدونه تړلي دي او کېدے شي چې ستائیلي مېرمن په راتلونکو کلونو کښې د خپل ښېرازه تخیل، ژورې مطالعې او فني زده کړې په رڼا کښې د افسانې لمن ته بې بها فنپارې ورلاوبخښي ـ"[٧]

د زېتون بانو د دومره کار او زیار نه پس ښاغلے ګل افضل خان هم غلے نۀ دے پاتې شوے ـ دوۍ د زېتون بانو بي بي پحقله لیکي چې:

"د پښتونخوا په خوئېندو مئېندو کښې خو لیکوالې هسې یو څو د ګوتو په شمېر دي ولې د افسانې په دنیا کښې داسې ښکاري لکه چې زېتون بانو یواځې وي د هغې دوه مجموعې هنداره او مات بنګړي چاپ شوي دي ـ دې کښې ځېنې ابتدایي افسانې هم شامل کړې شوې دي ځکه ځېنې افسانې د فن نه بېخې لرې او ځېنې فن ته ډېرې نزدې دي زېتون بنو په هر قسمه موضوع باندې لیکل کړې دي خو زیات مرکزي خیالونه ئې د کورني ماحول نه اوڅتېږي ـ" [٨]

زېتون بانو بي بي ډېر په کم عمرۍ د پښتو ادب غېږې ته داسې بخښني کړې دي چې د ادب جولۍ

پرې درنه شوې ده ـ ښاغلے اسیر منګل په خپل کتاب، د پښتو افسانې سل کلن بهیر کښې د بانو بي بي د زړهٔ چاؤدي کار او زیار ستائینه د خپل قلم په څوکه داسې بیانوي:

" زېتون بانو د افسانې یو لوئے نوم دے افسانې پورته هغه یوه لویه شاعره ډرامه نګاره او کامیابه صداکاره هم ده ولې ددې د شهرت اصلي وجه افسانه ده ـ د زېتون بانو بي بي یو ځانګړتیا دا هم ده چې د دوېم دور د پښتو د قیصه ایز ادب وړومبۍ ښځینه لیکواله ده چې وړومبے کتاب، هنداره ئې په کال ۱۹۵۵ء کښې مخې ته راغلے دے ـ نو لازمه خبره ده چې دې بي بي ډېر په کم عمرۍ کښې افسانې لیکلې دي او دا مونږ د کال ۱۹۵۳ء نه فرض کولې شوچې هغه وخت به ددې عمر پینځلس کاله وو او ددې نه دا جوتېږي چې د افسانه نګارۍ یوه علمي او فرهنګي کورنۍ وه ـ" (۹)

ښاغلے وړاندې لیکي چې:

"د زېتون بانو تر اوسه د لنډو قیصوشپږ مجموعې یعني هنداره پېښور ۱۹۵۵ء، مات بنګړي پېښور ۱۹۵۸ء، ژوندي غمونه پېښور ۱۹۸۵، خوبونه پېښور ۱۹۸۶ء، نیازوړے پېښور ۱۹۸۹ء او په کال ۲۰۱۵ء کښې ئې د افسانو کلیات د شګو مزل چاپ دي ـ په دې کښې د زړو شپږو کتابونو نه علاوه نوې افسانې هم شاملې دي ـ بانو بي بي په خپلو افسانو کښې د ښځو ستونزې په ډاګه کړې دي او د ژورې مشاهدې او فراخه مطالعې څرګندونه کوي ـ محترمه په دې پوهېږي چې د ژوند ترخو حقیقتونو له څنګه د قیصې بڼه ورکړي ـ" (۱۰)

ښاغلے خاطر غزنوي د "ژوندي غمونه" په شاپانه د بانو بي بي د افسانو پحقله لیکي چې:

"د بانو قیصې داسې نهٔ دي چې د وخت په لوړو ژورو کښې به ورکې شي ـ د انساني جذباتو او کېفیاتو په رنګ کښې رنګ ددې افسانې مختلف رنګونه لري ـ" (۱۱)

د زېتون بي بي د ادبي ژوند ستائینه همېش خلیل صېب هم پخپل کتاب پښتانهٔ لیکوال کښې کوي ـ ښاغلےلیکي چې:

" بانو بي بي په کال ۱۹۶۸ کښې د پېښور رېډیو سټېشن په محکمه کښې د پروډیوسرۍ په عهده د خپل ملازمت ابتداء اوکړه دلته د څهٔ مودې ملازمت کولو نه پس ئې په کانونټ سکول پېښور او بیا پشاور پبلک سکول اینډ کالج کښې د معلمۍ په حېث خدمات تر سره کړل ـ زېتون بانو د یوې منلې شوې افسانه نګارۍ نه علاوه یوه ښهٔ شاعره، ناول نګاره او ډرامه نګاره هم ده، صداکاره هم ده او فنکاره هم ـ" (۱۲)

د انسان ژوند یوه قیصه ده او په دې قیصه کښې هره پېښه، واقعه او حادثه داسې اړخونه دي چې هره لمحه نوې نوې قیصې پېدا کوي ـ

څنګه ادب چې د افسانوي ژوند سره اوږه په اوږه روان دے او په هر قدم ئې ترجماني کوي نو دغسې افسانه هم د انساني ژوند د مختلفو پېښو،واقعاتو او حقایقو نه پرده پورته کوي ـ

په شلمه صدۍ کښې د زنانه لیکوالې په حېث خدائے بخښلې زېتون بانو بي بي د پښتو افسانې د ترقۍ په مېدان کښې قابل قدر کار او زیار کړے دے ـ د زېتون بانو بي بي یو شمېر افسانې چاپ دي او بیا دغه ټولې مجموعې "د شګو مزل" په نوم د کلیات پا شکل کښې شائع شوې ده ـ ولې په دې مقاله کښې د شګو مزل یوه برخه چې د "خوبونه" په نوم نومېږي کښې د حقیقت نګارۍ څېړنه کولې شي ـ په خوبونه مجموعه کښې ټولې شپاړس افسانې دي چې په هره یوه کښې په خپل خپل انداز کښې د حقیقت نګارۍ تصویر وړاندې شوے دے ـ اوس به دلته د زېتون بانو د کتاب "خوبونه" په افسانو کښې په حقیقت نګارۍ تبصره وړاندې کړو ـ

۱. ګوټ پېړ

په ګوټ پېړ افسانه کښې د ژوندیو داسې حقیقت ته اشاره شوې ده چې په معاشره کښې کله بچې لوے شي نو د مور او هغه قدر، مذهب عزت او احترام چې ورته د مذهب او معاشرې له خوا پکار وي اونهٔ کړي ـ

په دې افسانه کښې هم دغسې د یوې کونډې مور د ژوند حالات بیان شوې دي هغه په ډېر تکلیف خپل بچې لوے کړي ـ ولې د هغې د پاره د عمر په هغه حصه کښې چې د یوې سهارې ورته سخت ضرورت وي او پکار وي چې د هغې خدمت اوکړے شي او د ژوند سهولیات ورته ورکړے شي خو هغه بې یاره مددګاره پاتې شي ـ زېتون بانو په دې افسانه کښې د حقیقت نه ډکه یوه خبره په دې ډول کړې ده:

" نهٔ یمه پوهه چې زمونږ نه دا ضعیف مئیندې پلاران او نیا نیکونه دومره زر ولې هېر شي؟ دا شائد په دې وجه چې مونږ به ټول عمر ځوانان یو او چرې به هم نهٔ زړېږو ـ"(۱۳)

دلته زېتون بانو بي بي د معاشرې یو تریخ حقیقت په ګوته کړے دے ـ

۲. فنکاره

فنکاره نومې افسانه په ځینې حوالو حقیقت ته نزدې ده او هغه داسې چې په معاشره کښې دهوکه، فرېب، دروغ او چالاکي ډېر عام دي ـ ولې په دې افسانه کښې چې کوم کردار رامخې ته شوے دے دغه ډېر کم په نظر راځي چې ثمرۍ نومې یوه کنه ښځه په برقعه کښې پټ مخ عدالت ته ځي او خلقو له په کرایه په کاغذونو باندې د خوئېندو، لونو او ښځو په نوم ګوته لګوي ـ

ولې دا افسانه په جدید سائینسي بنیادونو د حقیقت نه لرې ده ځکه چې اوس د سائینس او ټیکنالوجي

زمانه ده، بائیو میټرک سستم دے، کمپیوټرائیز نظام دے، د نادره شناختي کارډ نمبر داخلېدل او د مطاکقه فرد ټوله ډېټا مخې ته راځي ـ

٣. پېټے

په دې افسانه کښې مونږ ته دا حقیقت څرګندېږي چې هر انسان محنت اوکړي ـ او دا نۀ چې د خپل غربت علاج د محنت په ځاے په سوال ګدا او د خلقو نه په غوښتلو باندې اوکړي ـ ځکه چې الله تعالی ټول انسان یو شان پېدا کړې دي، عقل ذهن او شعور ئې ورله ورکړے دے ـ لکه په دې افسانه کښې چې د سکول استاذه یو مشر کمزوري بوډا بابا ته خېرات ورکوي نو هغه ترېنه انکار اوکړي او وائي:

" لورې الله پاک دې ستا عزت اوساتي دا پېسې به بل چا حاجتمند ته ورکړې ـ زۀ په سترګو معذور یم خو په لاسونو روغ یم او په ښار کښې د یو کاریګر سره کټونه کرسی بنم ښۀ ګذاره مو پرې کېږي ـ"(١٤)

پکار ده چې په دې حقیقت انسان سوچ اوکړي نو د سوال غوندې یو کمزوري عمل نه به نۀ تېرېږي ـ بلکې د انسان د پاره چې الله تعالی د جلال کوم خاصیت غوره کړے دے نو په دغې به قائم پاتې شي ـ لکه چې خوشحال بابا وائي:

د منت دارو کۀ مرم پکار مې نۀ دي
کۀ علاج لره مې راشي مسیحا هم (١٥)

٤. میرانه

میرانه افسانه هم د زېتون بانو د حقیقت نګاری عکاسي کوي ځکه چې په دې وطن کښې کله د پیرنګیانو خلاف جنګ شروع وو نو چا هم مال او ځانته نۀ دي کتلي او نۀ ئې د څۀ قسم قربانی نه ډډه کړې ده بلکې مالونه جائیدادونه او سرونه ئې قربان کړي دي خو د پیرنګي خلاف ئې د ازادی جنګ جاري ساتلے وو ـ لکه چې په دې افسانه کښې زېتون بانو د یوې پښتنې مور داسې الفاظ لیکلي دي:

" درې ځامن مې شهیدان شول خو یو لا اوس هم پاتې دے او د هغۀ نوم به هله اخلم چې د رونو بدل واخلي او د انګرېزانو نه خپل وطن ازاد کړي ـ"(١٦)

په دې افسانه کښې هغه خلقو د حقیقي جذبې پله اشاره شوې ده چې د غلامی نه ئې کرکه کوله د خپل وطن د ازادی د پاره ئې بې شمېره قربانی ورکولې ـ او د خپلو سرونو سره سره د بچو قربانولو نه هم نۀ دي روستو شوي ـ

٥. الوت

د زېتون بانو بي بي الوت نومې افسانه هم د حقیقت نګاری یوه ښۀ نمونه ده ـ لکه څنګه چې الله پاک په قرآن کښې وئیلي دي چې زۀ د هغه قوم حالات هېڅ کله هم نۀ بدلوم کوم قوم چې خپل حالات پخپل نۀ بدلوي ـ او دا قول هم مشهور دے چې "همتِ مردان مددِ خدا" نو ددې نه دا خبره ثابتېږي چې په نړی کښې هغه اولسونه او افراد کامیابېږي کوم چې د محنت له غاړه ورکوي ـ ځکه خو په دې افسانه کښې هم زمان نومې ځوان د سخت محنت کولو نه پس د یو ډاکټر په شکل کښې د پسمانده علاقو د خلقو د خدمت موقع تر لاسه کړي ـ لکه چې هغه یوه ورځ خپل دوست ته هم د مور د خلې الفاظ اووائي:

" زۀ ډېر ماشوم وم چې زمونږ کور ته یوه ورځ په سترګو ړنده مرغۍ راپرېوته ما مور ته وئیل مورې ددې مرغۍ څۀ علاج نۀ کېږي نو مور مې اووئیل چې ځویه کۀ دلته علاجونه کېدے شوے نو پلار به دې ولې تۀ زما په غېږ کښې یتیم پرېښودې ـ"(١٧)

کۀ مونږ اوګورو نو دا یو منلے شوے حقیقت دے چې همېشه هغه خلق د ترقی په بام ختلي دي چا چې محنت کړے وي نو ځکه ددې افسانې کردار زمان ډاکټر جوړ شي او د اولس خدمت کوي ـ دا هم یو حقیقت دے چې کله کله د یو انسان محنت کول د خپل عصر، چاپېرچل، خاندان،قبیلې او کله کله د زمانو زمانو پورې د ټول انسانیت د پاره مفید وي ، لکه د مثال په توګه چې جهاز چا جوړ کړے دے او نن د نړی ټول هېوادونه د هغې نه فائده اخلي ـ ددې نه علاوه د مختلفو بیمارو دوایانې، ویکسین او داسې نور په دنیا کښې نن د ترقی ټول آلات د انسان د محنت د وجې نه زمونږ په وړاندې دي ـ

٦. کونتره

کونتره افسانه د زېتون بانو داسې افسانه ده چې زمونږ یوې معاشرتي خرابی ته ئې اشاره کړې ده او د حقیقت نه ئې پرده پورته کړې ده ـ اکثر په کلو کښې خلق ډېر شوقونه لري چې یو په کښې د کونترو ساتلو هم وي ـ ولې د بدقسمتی نه زمونږ په معاشره کښې پښتانۀ د کونترو په سر ډېر جنګونه کوي او داسې یوه واقعه په دې افسانه کښې هم بیان شوې ده چې د کونترو د جنګ په ټس کښې مظفر د شفیق ماشومه خور مړه کړي ـ

ولې دا هم یو حقیقت دے چې د داسې وارداتو او بې ګناه مرګونو په شا نفسیاتي مسئلې هم پېدا کېږي

لکه چې په دې افسانه کښې مظفر نفسياتي مريض شي، هر وخت ورته دغه داسې بې ګناه ماشومې قتل يادېږي او دے د يو لوے اذيت سره مخ وي ـ هغه په دې سوچ کښې بوخت اوسي چې هسې نه اوس زما د ماشومې لور سره داسې زياتے اوشي ځکه ترېنه خپله ښځه وړه د څو مياشتو لور هم پټه ساتي ـ چې مظفر ته په کښې د شفيق خور زېبا ښکاري او څو څو وارې ئې پرې حمله هم کړې وي ـ

٧. منزل

منزل افسانه هم د حقيقت نګارۍ يوه نمونه ده ـ چې په ځينو کورونو کښې بچې د مور پلار په ضعيف العمرۍ کښې د هغوئ خيال اونۀ ساتي او مور پلار ډېر د بې وسۍ ژوند تېروي ـ په دې افسانه کښې ادې جان هم د يوې داسې مور کردار دے چې د بې وسۍ ژوند تېروي او تر دې چې هم په دغه بې وسۍ کښې د ژوند نه لاس اووينځي ـ د درد نه ډک د معاشرې يو حقيقت چې ځامن د وادۀ نه پس خپل بال ځان سره بوځي او د مور پلار دا حال وي:

" ادې جان لوښو وينځلو ته ناسته وه تبه ئې زياتېدله او ورسره د تېر ژوند خيالونه هم ـ په دېکښې د لوښو يو کړنګ شو بابا چې باورچي خانې ته اوکتل نو ادې جان په زمکه يو اړخ ته پرته وه او ګېر چاپېره مات ګوډ لوښي وو ـ " (١٨)

دا د معاشرې د ټولو وګړو په مخ داسې څپېړه ده چې د حقيقت نه ئې سترګې نۀ شي پټېدے ځکه چې زمونږ په اکثرو کورنو کښې هم داسې واقعات او پېښې مخې ته راغلي دي ـ

٨. خاورې

الله پاک چې انسان پېدا کړے دے نو جسماني طور په کښې چرته چرته نيمګړتيا وي او يا د بل انسان نه مختلف وي ـ څنګه چې رنګ، شکل، قد قامت او خوئي مزاج د يو بل نه بدل وي نو دغسې دا هم يو حقيقت دے چې عام طور د اکثرو خلقو اولاد نۀ وي ولې دا هم حقيقت دے چې دغه کمے په نارينه يا زنانه دواړو کښې کېدے شي خو دا د الله پاک د طرف نه وي چې يو انسان د دغه نعمت نه محرومه وي ـ ولې انسان له ددې نه د انا مسئله جوړول نۀ دي پکار ځکه چې يو کار د خداے په لاس کښې وي نو بيا د معاشرې خلقو له دغه ښځه يا سړے ګناهګار او قصورواروول نۀ دي پکار ـ ولې دې حقيقت ته رسېدل د يوې پوهه معاشرې په بنياد کېدے شي يعنې هر انسان له دا سوچ پکار دے چې يو انسان هم په دنيا کښې مکمل نشته ـ

د زېتون بانو دا افسانه هم په دغه موضوع ليکلې شوې ده چې د شپاګۍ اولاد نۀ کېږي او چې کله هغه خپل خاوند زرګل ته د پوخ کور ارمان ظاهر کړي نو هغه ورته دا شرط کېدي چې تۀ کله ماله د اولاد خوشحالي راکړې نو زۀ به درله د د خښتو پوخ کور جوړ کړم ـ او بيا هغه څۀ اوشي چې د زرګلي په سوچ کښې هم نۀ وو:

" د وادۀ په يولسم دولسم کال زرګلے د ځوي پلار خو شي خو د شپاګۍ د سر په قيمت ـ او شپاګۍ ددې دنيا نه د نوي کور په ارمان رخصت شوه ـ"(١٩)

د شپاګۍ د مرګ نه پس بيا زرګلے پخپلو کړو ډېر پښېمانه وي او د کور په ځاے د هغې قبر پوخ کړي خو د حقيقت معلومولو د پاره دا زحمت چرته هم اونۀ کړي چې دغه کمے د شپاګۍ وو او کۀ د زرګلي ـ

٩. ګونګې

ګونګې نومې افسانه د حقيقت نګارۍ يوه خوندوره نمونه ده ـ زمونږ په معاشره کښې ځينې داسې کردارونه وي چې اخلاقي طور ډېر ټيټ او لاندې وي ـ هر څو کۀ د معاشرې په نظر کښې د دغه کردار د خپل مال او دولت په وجه ډېر قدر او عزت کېږي ولې په دې د دغه کردار معيار هېڅ کله هم نۀ اوچتېږي ـ دغسې دوه کردارونه په دې افسانه کښې هم دي يو کردار د داسې ګونګې دے چې هغه په خلۀ خبرې نۀ شي کولے ولې بيا هم د ژوند داسې ژوندے کردار دے چې د هر چاسره په ډکه خلۀ او خندا خوشحالي جوړ تازه کوي ـ او بل اړخ ته په ډېرو کالو او قيمتي جامو کښې سنبال شوے بل داسې کردار دے چې وچ په وچه او بې معنې ئې د خاموشۍ روژه نيولې وي ـ او دغه وخت يوه ښځه د مرحمې انې نه داسې تپوس اوکړي:

"مرحمې انې! د دغه ښځې پحقله مې درنه تپوس کړے وو چې دا څوک ده خو ددې ګونګې خور سره په خبرو شومه نو دغه په ځاے پاتې شوه ـ هغه جواب ورکړي چې دغه بت يادوې دغه چې بوټه ناسته ده سمه فرعونه ده چاسره سلام کلام نۀ کوي خپل ښائست او مال دولت ته غاوره ده ـ"(٢٠)

دلته ليکواله ددې افسانې په پېرايه کښې لوستونکو ته دا خبره مخې ته ږدي چې پخپله دې دا فېصله اوکړي چې په حقيقت کښې ګونګے کردار کوم يو دے ـ

١٠. ګنګخړے

د زېتون بانو بې بې دا افسانه تر څۀ حده پورې د حقيقت نګارۍ نمونه وړاندې کوي چې د غيور د خپلې ښځې سلطانې په ځاے يوه زرين نومې جينۍ خوښه وي هغې سره دخطونو په ذريعه رابطې ساتي خو د

هغې د ګټلو د پاره بې انتها دولت پکارر وي ـ غیور د هغې د پاره خپله ښځه پرېږدي ولې د پرېښودو سره د سلطانۍ داسې ورکېدل چې غیور ئې د مرګ خبر ګډ کړي خو نوره د هغې متعلق خاموشي وي ـ بل طرف ته د غیور خینه شها چې د مراد سره مینه کوي غیور ته په دې غرض وادهٔ کړې شي چې د ددهٔ د دوو بچو خیال اوساتي ـ ولې د خطونو په دغه سلسله کښې یو خط د شها په لاس هم ورشي چې په لوستو ئې د هغې دنیا په زلزل شي او هغه داسې چې:

"دا ځل خط د شها د خور سلطانۍ وو ـ هغې لیکلي وو چې زهٔ اوس پخپلو پښو د اودرېدو جوګه شوې یم او خاندان ته دې زما د مرګ خبر هم هغسې تازه اوساتلے شي ځکه چې سلطانه کهٔ په دنیا ژوندۍ ده خو د مور، خور او بچو د پاره مړه ده ـ"(۲۱)

خو ددې نه پس د زرین له طرف نه دهٔ ته مسلسل خطونه راتلل څهٔ معنه نهٔ لري البته سائنسي طور دا خبره صحیح ده چې د نارنج په اوبو لیکلے خط د اور په تپ راښکاره کېږي ـ

۱۱. خوبونه

خوبونه افسانه د حقیقت نګارۍ یوه داسې نمونه ده چې زمونږ د معاشرې د هغه نفسیاتي رنځ تشخیص په کښې شوے دے کوم کښې چې د نن وخت هر انسان لاعلاجه پروت دے او هغه د دولت حرص، لالچ او خودغرضي دي چې مونږ ئې د رشتو د تقدس نه واخله د خپلو فرائضو ادا کولو پورې خطا کړي یو. مونږ ته دولت د هغه مرض علاج ښکاري چې کوم مرض په دغه حرص کښې ناسور ته رسي ـ ددې باوجود چې په دې یویشتمه صدۍ کښې نزدې نزدې ټوله معاشره په دې خبره پوهه ده چې د انساني سکون د پاره د انسانانو ترمینځه د مینې محبت او هم آهنګۍ ضرورت وي نهٔ چهٔ د ډېرو پېسو او دولت ـ په دې افسانه کښې هم دغه حقیقت ته اشاره شوې ده چې شمادۍ خپلله ملګرې په مینو په دې خبره مجبوره کړي چې لکه دهغې د خاوند دې د مینو خاوند هم د رشوت او بدعنوانۍ په لاره روان شي ـ او چې د دواړو خاوندان چې په دغه جرم کښې ګرفتار شي نو مینو خپل دماغي توازن اوبائیلي او شمادۍ روغه پاتې شي ـ ددې مطلب دا دے چې په دغه ګناه کښې یوائې د شمادۍ خاوند نهٔ وو ککړ بلکې شمادۍ هم اخلاقي طور په دګه بدعنوانۍ کښې ککړه وه ـ

۱۲. موتے

په دې افسانه کښې زېتون بانو د ژوند یو داسې حقیقت د افسانې په کېنوس د لفظونو داسې انځورګرې کړې ده چې مونږ ته په کښې د ماشوم نادرې د ژوند په هره ادا کښې د اولس د غربت حقیقتونه راښائي او دغه د حقیقت نګارۍ په حواله د زېتون بانو لویه کامیابي ده چې ددې افسانې په هره جمله کښې ئې د حقیقتونو عکاسي کړې ده ـ

نادرے چې ورکوتے ماشوم دے او د لو نه ځانله په موتو کښې غنم راوړې او په دغه ورزو کښې دا ماشوم د ګرمۍ تاؤ او نمر اووهې نو په کټ پرېوځي او چې کله ددهٔ په موتو کښې راوړلي شوي غنم په زمکه یوه چرګه ټکوي نو دے مور او خوئېندو ته وائي چې چرګه مهٔ منعې کوئ ماته سبا د پاره چا د لو وئیلي دي نور غنم به راوړم ـ

"د نادرې د خبرو په اورېدو ئې د مور او خوئېندو په سترګو کښې اوښکې راغلې خو خدائے خبر چې دا اوښکې د نادرې د ښهٔ کېدو د خوشحالۍ وې او کهٔ د لوږې د وږلو د یوې اسرې ـ"(۲۲)

د خبره د انسان انسانیت په ګوته کوي کوم چې یو حقیقت دے او په بنیادي توګه انسان د مثبت سوچ او فکر خاوند وي ـ ولې د بدقسمتۍ نه د دنیا حرص، لالچ، خودغرضي او نور داسې قسم خوېونه او روئي د انسانانو په فطرت او یا فطري ساخت کښې بدلون راوستے شي ـ

۱۳. رڼا

زېتون بانو چې یوه زنانه لیکواله ده او د هغې په افسانو کښې د ښځینه احساساتو ترجماني په پرېمانه توګه شوې ده ـ په دې افسانه کښې هم چې مقبوله د پلار په کور مروره ناسته ده او د کور خلق ئې په دې وجه د خاوند کره نهٔ پرېږدي چې د مقبولې نه د وادهٔ په دوېمه میاشت کالي خرڅ شوې وي او ورته وائي چې دغه کالي به جوړوئ ـ بل طرف ته د مقبولې د خاوند کور نه جرګې کېدې او یوه ورح هم دغسې په یوه جرګه کښې مقبوله پخپله جرګې ته حاضره شي او وائي چې:

"زهٔ تاسو سره خپل کور ته ځم ـ او ددې وېنا سره سمه هغه کوټې ته روانه شوه برقعه ئې راواخسته او د هغې د خوابنې او نورو راغلو مشرانو په زیرو ګونو لکه د سرو زرو د پړق یوه رڼا خوره شي ـ"(۲۳)

په دې افسانه کښې ډېر حقیقتونه داسې دي چې هغه لیکوالې محفوظ کړې دي ـ د مقبولې نه کالي خرڅول چې عام طور په معاشره کښې کېږي خو کهٔ دا بغېر د څهٔ ضرورت نه وي نو بیا ښهٔ خبره نهٔ ده ـ ولې کهٔ دغه کار د ضرورت تحت شوے وي نو دا هم زمونږ د معاشرې یو حقیقت دے چې د جینۍ د پلارګنۍ خلق بې ځایه مداخلت کولو سره د خپلې خور و لور ژوند د لوے تکلیف سره مخ کړي ـ د مقبولې پلارګنۍ هم

داسې اوکړل چې هغه ئې په کور کښېنوله ـ هغوئ نۀ د مقبولې د سخرګنې ضرورت او مجبورئ ته اوکتل او نۀ ئې د هغې ځوانئ ته ـ خپله بې ځایه ضد او انا ئې مخې ته اودرول او د هغې په نتیجه کښې د ټولې جرګې په وړاندې کوز سترګي او ملامته پاتې شول ـ

دا هم یو حقیقت دے چې کۀ څوک داسې بې ځایه انا مخې ته اودروي نو انجام ئې هم دغه وي چې په اخر کښې بیا ټیټې سترګې ولاړ وي ـ د بانو بي بي په دې افسانه کښې د حقیقت نګارئ بهترینې نمونې مخې ته راځي چې زمونږ د معاشرې ناولي عکسونه، کردارونه او بې جوړه روئې زمونږ په وړاندې ږدي ـ ددې د پاره چې معاشرتي اصلاح اوشي او په داسې رویو د جینکو ژوند تباه نۀ کړے شي ـ

١٤. شپول

"شپول" افسانه زمونږ د ژوند داسې عکاسي کوي چې حقیقت ته ډېره نزدې ده او هغه داسې چې کۀ اوکتلے شي نو زمونږ د پښتنو معاشره د سیالئ په یو بد رسم کښې اخته ده چې عام چور دغه رسمونه رواجونه او سیالئ مونږ د ډېرو ستونزو سره مخ کوي، د مالي مسائلو سره مو مخ کوي او په خپل چاپېرچل کښې مو معاشي طور هم کمزوري کوي ـ داسې دغه حقیقت په دې افسانه کښې د منهمرې په کردار کښې بیان شوے دے هغه د رسمونو رواجونو په سیالئ کښې داسې نقصان اوکړې چې د خپل کور نه په کښې هم لاس اووینځي او هغه داسې چې:

"منهمرې د تربورانو د قصده د ځامنو ودونه ښۀ په درز دروز کول ـ بیا د ځامنو د بچو په سرکلو په شکرونو روپئ والوتې د خوراک خلې ورځ په ورځ زیاتېدې قرض خوا ته به پټے نیم لیکلے کېدو او زمکه په مزه مزه تنګېدله ـ"(٢٤)

بیا خبره داسې حد ته اورسېده چې منهمره خپل کور هم چا سره ګانه کړي او اخر دا چې کور چاته په قرض کښې پرېږدي او پخپله د کلي نه بهر یوه خېمه اولګوي ـ په حقیقي توګه هم داسې کېږي کۀ چرې څوک د خپل څادر سره پښې نۀ غزوي خپل رسمونه رواجونه د سیالئ په زور کښې کوي نو بیا به د ژوند یو داسې پړاؤ ته رسي چې تش لاس پاتې شي ـ

١٥. یو پوټے چیټ

زمونږه معاشره چې د بې شمېره ستونزو سره هر وخت مخامخ ولاړه وي ـ په دغه ستونزو کښې یوه عام ستونزه د پولې پټې او جائیداد هم ده ـ او بیا چې کله دغه جائیداد شریک وي نو په هغې د مرګ ژوبلې واقعات او فسادات مخې ته ډېر راځي ـ دغسې په دې افسانه کښې زمان نومې ځوان خپل ترۀ د غلط فهمئ په وجه بې ګناه مړ کړي ـ د هغۀ دا سوچ وي چې ګني زما جائیداد د پلار د مرګ نه پس دۀ نیولے دے ـ ولې په حقیقت کښې داسې نۀ وي او هغه داسې چې کله زمان د خپل ترۀ صادق شاه د قتل نه پس مفرور شي نو ډېره موده پس د خپل کلي د یو کس سره اتفاقي ملاقات اوشي او هغه ئې د اصل حقیقت نه داسې خبر کړي چې:

"ستا ترۀ صادق شاه د پلار نیکۀ د پاتې میراثې نه ستا د پلار برخه پخپل ژووندانۀ ستا په نامه کړې وه او د کوز کلي دهقان ته ئې حواله کړې وه ـ او دغه وخت زمان په خپلو کړو سخت پښېمانه او ملامته وي"(٢٥)

په افسانه کښې هم زمونږ د انسانانو د خودغرضئ، حرص، لالچ او ددې سره سره د نور جهالت حقیقت په ګوته شوے دے ـ یواځې زمان نۀ بلکې په دې چاپېرچل کښې ډېر داسې کردارونه موجود دي چې د خپل هوس، غرض او مطلب د پاره د بل انسان ژوند په تکلیف کړي ـ کله کله خو دا انسان ددې ټپې په مصداق شي چې:

پردي مې سل ارمانه لوټ کړل
پوره مې نۀ کړل خپل نیمګړي ارمانونه

نو دغسې نور چاته زیان رسول کله هم د خپلې فائدې نۀ وي او کۀ اتفاقي داسې اوشي هم نو دغه فائدې تل عمري نۀ وي بلکې یوه ورځ ئې زوال راځي چې بیا انسان پخپلو پښېمانه وي ولې بیا اوبۀ د ورخه تېرې وي

١٦. د اوسپنې چڼې

دا افسانه چې د زېتون بانو بي بي د افسانوي مجموعې "خوبونه: اخري افسانه ده نوم ئې د روزمرې مطابق سم نۀ دے لیکلے شوے ـ محاوره د "اوسپنې نینې چیچل" دي ولې د حقیت نګارئ په کښې خوندوره اوبهترینه نمونه وړاندې شوې ده ـ

په دې افسانه کښې بختیار یو داسې ماشوم دے چې د غربت ژوندے تصویر دے داسې تصویر چې ساه هم اخلي او خبرې هم کوي خو دې طبقاتي نظام ورته ډېر په ماشوموالي د طبقاتي نظام جنګ د بخت په نوم حواله کړے دے او دغه ماشوم هم د ښېرازه ژوند په تکل پخپل معصومیت پښې ابلې پښې دغه سفر روان ساتي ـ او چې کله په سره غرمه کښې د یو کور کره په کباړ پسې ورننوځي نو مریم نومې زړۀ سواندې ښځه

ورله د کباړ ورکولو نه مخکښې ښهٔ یخ شربت او بیا ډوډۍ تیاره کړي ۔ او چې کله د بختیار نه د کباړ د پېسو خرچ کول معلومو نو هغه ورته په وړه خلهٔ داسې ګویا شي :

" دا کباړ چې خرڅ کړم نو په هغه پېسو به مور او وروړ ډاکټر له بوځم او ځانله به پړې د اختر د پاره څپلې اخلم ۔ مریم حقه حېران اودرېږي او سوچ کوي چې د بختیار بخت په کوم تاخ کښې اوليږي ۔"[26]

هر څو کهٔ مر یم ددې ماشوم سره د خپلې همدردۍ او مینې اظهار کوي او ددهٔ د مدد کولو تابعه کوي خو نظام ختمول د یوې مریم کار نهٔ دے بلکې دا د یوې مبارزې او جدوجهد په نتیجه کښې کېدے شي ۔

زېتون بانو ددې معاشرې داسې حقیقت مونږ ته په ګوته کړے دے چې دا معاشره چې تر څو پورې غېر مساوي روئې لري نو هر بختیار به د خپل بخت تکل د طبقاتي نظام د لاسه په لارو کوڅو کښې روژه په خلهٔ کباړ غونډوي ۔ او د سوکالۍ زېرے به هېچرې هم وانهٔ وري ۔

د زېتون بانو ددې افسانو په رڼا کښې او د حقیقت نګارۍ د پوهانو د وېنا مطابق په دې نتیجه رسو چې د ژوند پېښې او واقعات پل ټل کټل او څېړل په ادبیاتو کښې د یو بېن الاقوامي رجحان په توګه د ډېر وخت نه راروان دے ۔ مطلب دا چې حقیقت نګاري د لیکوالو یو ارادتًا کاوش وي او غواړي چې د ژوند حقیقتونه په صحیح معنو کښې او په پوره توګه مشاهده کړي او اولس ته ئې وړاندې کړي ۔

د زېتون بانو دا افسانوي مجموعه "خوبونه" چې شپاړس افسانې په کښې راځاے شوې دي د ژوند داسې حقیقتونه دي چې لمحه په لمحه زمونږ په وړاندې دي ۔ اګرچې ځینې ځاے کښې د لیکوالې نه د افسانوي ضرورتونو او فني تقاضو په وجه به مبالغه شوې وي ۔ ولې دا خبره څرګنده دا چې د حقیقت نګارۍ د تعریفونو په رڼا کښې دا ټولې افسانې ښهٔ په تول پوره دي ۔

حوالې

---

1) محمد اسحاق مومند ، پښتو ادب او رومانیت، کتاب کور خپرندویه ټولنه پېښور، **۲۰۲۵**ء، مخ ۲

2) The New Encyclopedia Britannica (Vol. ۱۵), University of Chicago, USA, ۱۹۹۷, pg.۵۳۹

3) David lodge, ۲۰th Century Criticism, Longman House London, ۱۹۷۲, p.۵۸۱

4) پوهنیار ګل رحمان رحماني، د نړۍ ادبیات، سمون خپرندویه ټولنه کوټه، **۱۳۹۹**، مخ **۵۵**

5) ابوالاعجاز حفیظ صدیقی، کشافِ تنقیدی اصطلاحات، ادارہ فروغ قومی زبان وزارتِ اطلاعات ونشریات اسلام آباد، ۲۰۱۸ء، (طبع: دوم)، ص ۱۰۱

6) ډاکټر محمد اعظم اعظم، پښتو افسانه تحقیق او تنقید ، یونیورسټي بک ایجنسي خیبر بازار پېښور، دسمبر ۲۰۲۱ء، مخ ۱۱۷

7) همدغه، مخ ۱۲۰

8) ګل افضل خان، د افسانو افسانه , ادب محل سټي ټاور کابلي بازار پېښور، ۲۰۲۲ء (دوېم چاپ)، مخ ۱۱

9) اسیر منګل، د پښتو افسانې سل کلن بهیر، یونیورسټي بک ایجنسي پېښور، دسمبر ۲۰۲۱ء (دوېم چاپ)، مخ ۱۱۳

10) همدغه مخ

11) زېتون بانو، ژوندي غمونه , آذر تاج سعید مکتبهٔ ارژنګ ظهیر آباد پېښور، **۱۹۷۹**ء، شاپانه

12) همېش خلیل، پښتنائهٔ لیکوال (دوېم ټوک)، یونیورسټي پبلشرز افغان مارکېټ پېښور، ۲۰۱۱ء (وړومبے اشاعت)، مخ ۱۲۲

13) زېتون بانو، خوبونه، مکتبه ارژنګ پېښور، **۱۹۸۲**ء، مخ ۱۸

14) همدغه، مخ ۴۰

---

[۱۵] خوشحال خان ختک، ارمغانِ خوشحال (مقدمه سید رسول رسا)، یونیورستي بک ایجنسي پېښور، کال نهٔ لري، مخ ۷۱
[۱۲] خوبونه، مخ ۴۵
[۱۷] همدغه، مخ ۲۱
[۱۸] همدغه، مخ ۸۸
[۱۹] همد غه، مخ ۱۰۰
[۲۰] همدغه، مخ ۱۱۰
[۲۱] همدغه، مخ ۱۲۴
[۲۲] همدغه، مخ ۱۴۸
[۲۳] همدغه، مخ ۱۵۹
[۲۴] همدغه، مخ ۱۲۵
[۲۵] همدغه، مخ ۱۸۳
[۲۲] همدغه، مخ ۱۹۸